MACRO- ȘI MICRONIVEL ÎN INVESTIGAREA TRADUCERII DIN PERSPECTIVA TEORIEI PERTINENȚEI

CZU: 81`25:81`373.2 DOI: 10.5281/zenodo.6520386

Irina BREAHNĂ
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID: 0000-0002-9462-8303

Studierea traducerii în cadrul TP presupune abordarea aspectelor cognitive ale acestui tip de comunicare interlingvistică. În acest sens, ea converge și cu unul dintre cele mai prolifice domenii de cercetare actuale, și anume științele cognitive.

Cuvinte-cheie: *Teoria pertinenței (TP), efort cognitiv, efect contextual, context, subdeterminare lingvistică, îmbogățire pragmatică.*

APPLICATIONS OF RELEVANCE THEORY IN TRANSLATION STUDIES AT MACRO- AND MICROLEVEL

The study of PT-based translation involves addressing the cognitive aspects of this type of interlingual communication. In this sense, translation studies converge with one of the most prolific current research fields, namely cognitive science.

Keywords: *Relevance theory, processing (cognitive) effort, contextual effect, context, linguistic underdeterminacy, pragmatic enrichment.*

Introducere

Filosofi ca P. Grice au propus, începând cu mijlocul secolului XX, o perspectivă diferită asupra modului în care se produce comunicarea verbală. Ei au avansat ideea unui model bazat pe procese inferențiale. Termenul de „inferență” vine din logică și desemnează operațiunea de derivare a concluziilor, pe cale deductivă sau inductivă, din una sau mai multe premise. Altfel spus, modelul inferențial al comunicării verbale tratează transmiterea mesajului de la sursă la destinatar drept un ansamblu de pași prin care se produc și se interpretează dovezi referitor la *ceea ce se dorește a fi comunicat*. Premisele formulării unei teorii inferențiale a comunicării verbale pot fi găsite în constatări triviale despre faptul că există un decalaj semnificativ între reprezentările semantice ale frazelor și mesajul comunicat efectiv de enunțuri. Limbile sunt într-adevăr coduri care asociază reprezentările fonetice cu reprezentările semantice ale frazelor, însă comunicarea verbală nu poate fi explicată doar prin procesul de codificare și decodificare.

Teoria pertinenței, formulată la finele anilor 1980 de către D. Wilson și D. Sperber, pornește de la această viziune complexă asupra comunicării verbale dar, revede relația dintre modelul codului și modelul inferențial. Conform TP, în comunicarea verbală este implicată și o etapă de codificare-decodificare lingvistică. Cu toate acestea, semnificația lingvistică a unei fraze enunțate nu codifică în mod complet ceea ce a vrut să spună locutorul. Ea doar îl ajută pe destinatar să infereze (se deducă) ceea ce a vrut să spună locutorul. Rezultatul decodificării este procesat ulterior de către destinatar drept o dovadă despre intențiile locutorului. Astfel, procesul de codificare-decodificare este subordonat procesului inferențial.

În viziunea popperiană despre descoperirile științifice, o teorie științifică este formulată în scopul de a rezolva o anumită problemă. În urma procesului de testare (falsificare) a acestei teorii poate rezulta o nouă problemă de cercetare și tot așa mai departe. În acest context, ne interesează ce probleme noi, în raport cu cadrele teoretice anterioare, și-a propus să soluționeze E.-A. Gutt aplicând Teoria pertinenței (TP) în traducere. În viziunea lui X. Rosales Sequeiros [1, p. 85-89], o

teorie pragmatică a traducerii a permis să se obțină rezultate cu o valoare explicativă mai mare, în comparație cu cadre nonteoretice de tipul celor promovate de G. Steiner [2], pentru care traducerea este o artă exactă, sau de P. Newmark [3], în a cărui opinie teoria traducerii nu este nici teorie, nici știință, ci un ansamblu de cunoștințe despre procesul traducerii. În raport cu cadrele teoretice ale traducerii, abordarea pragmatică oferă o teorie unificată, depășind caracterul fragmentar pe care îl au în special cadrele multidisciplinare. Am putea să nu fim de acord cu afirmația autorului, reamintind, în acest sens, despre conceptul de echivalență, utilizat drept principiu teoretic pentru o abordare mai sistematică și mai coerentă a traducerii. Dar, din păcate, chiar cercetătorii care își bazează demersul teoretic pe noțiunea de echivalență recunosc că aceasta este problematică. Astfel, în *In Other Words*, M. Baker [4] recunoaște că a recurs la termenul „echivalență" doar din considerente practice, deoarece majoritatea traducătorilor s-au obișnuit cu el, și nu pentru că ar avea vreun statut teoretic.

Studierea traducerii în cadrul comunicării verbale și a pragmaticii soluționează în acest mod problemele legate preponderent de fundamentele teoretice ale traducerii și de puterea explicativă a conceptelor de bază.

Abordarea propusă de E.-A. Gutt este o investigație de macronivel a traducerii în calitate de act de comunicare interlingvistică. Pe lângă cercetări de macronivel, în deceniile care au urmat publicării lucrărilor lui D. Sperber și D. Wilson [5] și E.-A. Gutt [6, 7], au apărut și investigații de micronivel care și-au propus să studieze procesele cognitive și comunicative cu care se confruntă traducătorii în calitate de destinatari și emițători ai comunicării interlingvistice, precum și consecințele pe care aceste procese le au asupra traducerilor în calitate de produs. În acest sens, un element central în studiile traductologice de orientare comunicativ-pragmatică devine noțiunea de *context* sau *contextualizarea*.

În cadrul TP, contextul este definit în modul următor: „Contextul cognitiv al unui enunț este o construcție psihologică, constituită din ambianța cognitivă pe care interlocutorul o selecționează pentru o submulțime a ipotezelor auditorului despre lume, folosite pentru a da enunțului o interpretare coerentă cu împrejurările comunicative generale. Acest context nu se limitează la ambianța fizică sau la enunțurile care l-au precedat imediat, ci cuprinde și așteptări privind viitorul, ipoteze științifice sau credințe religioase, amintiri despre diverse incidente, ipoteze culturale generale, păreri despre starea mintală și psihică a vorbitorului; toate aceste elemente pot juca un rol în interpretare" [8, p. 537].

Dacă ne referim nemijlocit la activitatea traducătorului, natura mediului cognitiv în baza căruia se construiește contextul și raportul fizic dintre interlocutori în acest mediu mutual cognitiv sunt elemente care afectează semnificativ modul în care vor interacționa inputul lingvistic, mecanismul deductiv și contextul. O traducere consecutivă sau simultană, unde (aproape) toți actorii traducerii se află în *in praesentia,* va implica fenomene de interpretare diferite de o traducere scrisă cu actorii principali *in absentia*. Analizăm, prim urmare, cum prin aceste două scenarii, care definesc foarte general două extremități ale unui continuum ce conține o varietate extrem de mare de scenarii particulare, se revelează interdependența dintre componenta cognitivă și componenta contextuală, generând astfel cea mai mare parte a fenomenelor pe care investigațiile traductologice le studiază prin prisma noțiunilor „tip de text", „tip de traducere", „context cultural", „echivalență dinamică" sau „formală" etc.

Investigații de macronivel

Aplicarea TP în domeniul traducerii își propune să explice această formă de activitate interlingvistică în calitate de act de comunicare. Respectiv, notează A.-E. Gutt [9], este necesar să se răspundă la două întrebări centrale: 1) Care procese, componente, structuri etc. mintale permit ca oamenii să exprime într-o limbă ceea ce s-a spus în alta? 2) Care sunt legile cognitive (relații cognitive de cauză-efect) de care depinde succesul sau eșecul unei traduceri?

A.-E. Gutt compară contribuția TP în domeniul traducerii cu contribuția fizicii în dezvoltarea ingineriei. O mai bună înțelegere a relațiilor cognitive de cauză-efect în comunicare poate îmbunătăți activitatea de traducere. Autorul menționează că abordarea sa ar putea duce la o perspectivă mai realistă asupra traducerii, deoarece aplicarea TP pune accentul, în primul rând, pe ceea ce traducerea poate sau nu poate obține.

În accepția lui A.-E. Gutt, traducerea poate fi considerată un act de comunicare despre un alt act de comunicare, un fenomen înrudit cu citarea, la care se adaugă dificultatea de a trece de la o limbă la alta. TP pune în evidență, în contextul acestui tip de act de comunicare, rolul jucat de diferențele de context între destinatarii originalului și cei ai traducerii. Diferențele în cauză sunt o provocare semnificativă, posibil mai importantă decât problemele de limbă legate de schimbarea codului.

TP distinge utilizarea descriptivă a limbii de utilizarea interpretativă. Un enunț este utilizat descriptiv, atunci când scopul său constă în a informa despre o anumită stare a lucrurilor la care face referință. Un enunț este utilizat interpretativ, atunci când scopul său constă în a informa despre sensul unui alt enunț. Pentru a atinge acest scop, enunțul utilizat interpretativ trebuie să aibă un sens similar cu enunțul original. Inițial, TP considera traducerea drept o actualizare a utilizării interpretative, bazată pe similaritatea reprezentărilor semantice (formele logice) ale enunțurilor. A.-E. Gutt consideră că această abordare nu este adecvată. Similaritatea interpretativă dintre enunțuri nu trebuie definită în funcție de similaritatea reprezentărilor semantice (formele logice), ci în funcție de similaritatea interpretărilor lor. În Figura 1, A.-E. Gutt preia, de la D. Sperber și D. Wilson [5, p. 232], schema dimensiunilor descriptive și interpretative în utilizarea limbajului și indică unde în această reprezentare grafică poate fi localizată traducerea [7, p. 214].

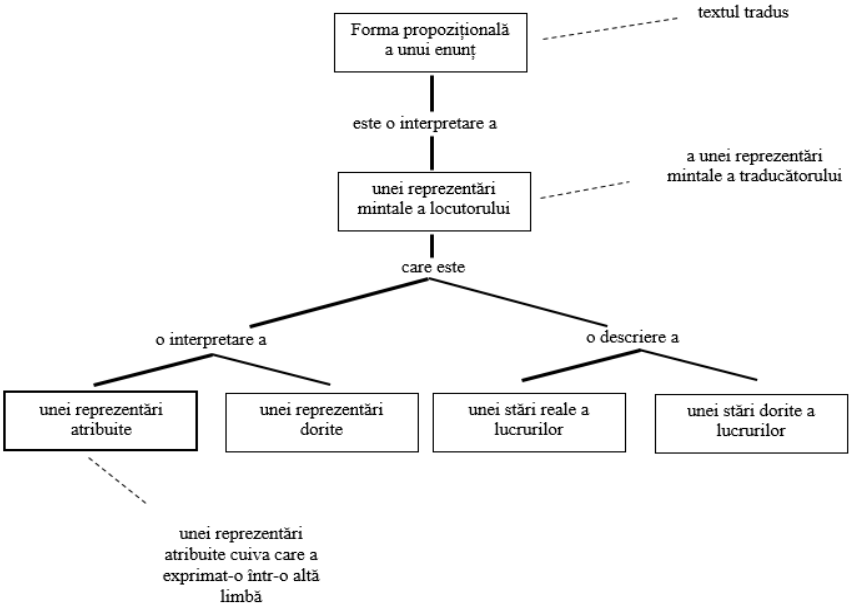

Fig. 1. *Traducerea – utilizare interpretativă a limbii*[46]

[46] Traducerea noastră a schemei elaborate de E.-A. Gutt.

Astfel, în traducere, forma propozițională a enunțului, adică textul tradus, este o interpretare a unui gând al locutorului, adică al traducătorului, care este o interpretare a unui gând atribuit cuiva care l-a exprimat într-o altă limbă, adică în limba originalului. Consecința principală a acestui mod de a localiza traducerea în cadrul TP este că, în ultimă instanță, traducerea reprezintă un proces de comunicare între textul-sursă, traducător și publicul-țintă.

Deoarece interpretarea unui enunț constă dintr-un set de ipoteze pe care acesta trebuie să le transmită, în abordarea lui A.-E. Gutt, două interpretări sunt similare în măsura în care transmit aceleași ipoteze. Această stare a lucrurilor permite ca similaritate interpretativă dintre enunțuri să fie concepută drept un continuum, definit la o extremitate de situația în care nu se atestă nicio similaritate, adică nicio ipoteză nu este împărtășită, iar la cealaltă extremitate, similaritatea interpretativă este completă – toate ipotezele sunt împărtășite.

În ce privește diferențele de limbă, A.-E. Gutt consideră că similaritatea interpretativă în traducere depinde nu atât de comunitatea unor componente lingvistice concrete, cât de posibilitatea de a replica în limba-țintă indiciile comunicative mai abstracte, semnalate de componentele lingvistice în cauză. Altfel spus, similaritatea interpretativă depinde de replicarea modului în care aceste componente indică pertinența mai mare a unor pasaje în raport cu altele. În capitolul dedicat traducerii a ceea ce este exprimat (explicaturile enunțului), A.-E. Gutt identifică opt tipuri de indicii comunicative: indicii rezultate din reprezentările semantice; indicii rezultate din proprietățile sintactice; indicii rezultate din proprietățile fonetice; indicii rezultate din constrângerile semantice asupra pertinenței; indicii rezultate din clișeele verbale; indicii rezultate din fenomene de onomatopee; indicii rezultate din valoarea stilistică a cuvintelor; și indicii rezultate din proprietăți poetice bazate pe sunet [7, p. 130-167].

În lumina celor prezentate *supra*, răspunsul lui A.-E. Gutt la cele două întrebări este: 1) fenomenul traducerii poate fi explicat ca o interacțiune între capacitatea generală de a comunica (în sensul postulat de TP) și facultatea limbajului; 2) posibilitatea și limitele traducerii sunt determinate preponderent de procedura general-umană a înțelegerii, definită de relațiile cauzale dintre sens, stimul și context.

În virtutea acestor două răspunsuri, A.-E. Gutt conchide că, din punct de vedere cognitiv, nu este nevoie de o teorie specială a traducerii pentru a explica abilitatea umană de a traduce sau succesul/eșecul traducerilor de a comunica. Abordarea lui A.-E. Gutt explică și de ce numeroase încercări de a defini în termeni clari în ce constă diferența dintre traducere și parafrază, dintre traducerea literală și traducerea liberă, și alte opoziții de acest gen, în funcție de similarități sau deosebiri între original și textul-țintă, nu au produs rezultate concludente. Dacă similaritatea interpretativă este un continuum, astfel de demarcații nu pot fi concepute drept puncte nonarbitrare.

În încheiere, am dori să completăm prezentarea modelului teoretic propus de E.-A. Gutt cu o descriere a modului în care ar trebui să fie organizată practic activitatea traducătorului, în sistemul de coordonate definit de TP.

Prin urmare, sarcina traducătorului poate fi declinată conform următoarelor componente [7, p. 232]:

- Traducătorul trebuie să se familiarizeze plenar cu cunoștințele de fundal pe care emițătorul le-a considerat parte a contextului intenționat pentru interpretarea textului original.
- Analizând textul, traducătorul trebuie să determine, pentru fiecare moment, efectele contextuale care se doreau a fi produse în contextul original. Astfel, traducătorul trebuie să formuleze o ipoteză globală despre interpretarea intenționată pentru original, adică să determine explicaturile și implicaturile acestuia.

• În continuare, pentru fiecare enunț din limba-sursă, traducătorul va construi un enunț în limba-țintă, selectând pentru acesta proprietăți ale limbii-țintă care vor duce la o interpretare similară cu interpretarea originală, în măsura în care ea va fi coerentă cu principiul pertinenței pentru publicul-țintă.

Din acest mod de a (des)compune procesul, devine clar că traducerea bazată pe TP se concentrează primordial pe compararea interpretărilor, nu pe reproducerea cuvintelor, construcțiilor lingvistice sau a trăsăturilor textuale. Concepută în acest fel, cercetarea traducerii atrage atenția asupra unui șir de întrebări foarte interesante despre capacitățile gândirii umane. De exemplu, cum se descurcă cogniția traducătorului cu sarcina de a procesa un enunț într-un context proiectat, diferit de propriul context de referință. Cum variază intuițiile traducătorului despre ce este pertinent în funcție de caracterul contextului: contextul autorului, contextul traducătorului, contextul destinatarului. Problema similarității interpretative generează problematici foarte practice, care pot depăși cadrul traducerii *stricto sensu*, necesitând eforturi suplimentare pentru a ajusta contextul publicului-țintă. Uneori, traducătorul poate el însuși completa un context lacunar. În alte cazuri, diferențele contextuale sunt atât de mari, încât sunt necesare eforturi care depășesc resursele traducătorului și se impune stabilirea unor canale de comunicare adiționale în raport cu traducerea [7, p. 231].

Aceste constatări legate nemijlocit de activitatea de traducere au consecințe directe asupra domeniului de formare a traducătorilor. Misiunea formatorilor va consta nu doar în a-i face pe cursanți să conștientizeze nonuniversalitatea regulilor, dar și să le dezvolte competențe de a produce o comunicare eficientă în situații pentru care încă nu sunt prevăzute reguli sau norme. Din fericire, abilitățile respective fac deja parte, în măsură mai mare sau mai mică, din experiența noastră de locutori. Pentru a ne convinge de acest lucru, este suficient să observăm cum variem cotidian performanța noastră comunicativă.

Investigații de micronivel

În cadrul investigațiilor de micronivel, este interesantă contribuția M. Baker [10] care, fără a se asocia direct cu TP, pledează totuși pentru o concepție dinamică, constructivistă și psihologică asupra contextului. Autoarea consideră că ar fi științific mai eficient de abordat contextul nu drept o constrângere sau un set de restricții asupra traducerii, dar drept o resursă pe care o construim selectiv și strategic în timpul actului de traducere. M. Baker pune în valoare anume latura strategică a procesului de contextualizare, adică o viziune în care așteptările destinatarilor cu privire la traducere și presupunerile traducătorilor despre existența unor astfel de așteptări influențează procesul de luare a deciziilor în traducere și, implicit, produsul final. De exemplu, identificarea unui act de comunicare drept traducere îi protejează pe destinatari de posibilitatea de a interpreta greșit intențiile autorului [11, p. 72]. Similar se explică și tendința interpreților juridici de a corecta martorii care se exprimă confuz, pentru a nu crea impresia că această confuzie este rezultatul propriei lor incompetențe [12]. Cercetări recente au arătat cum interpreții asumă în cadrul conversațiilor și alte roluri decât cel de traducător sau se disociază prin mecanisme discursive de rolul de interpret. Un astfel de mecanism ar consta în a marca lipsa de identitate dintre „eul” discursiv al traducerii și „eul” traducătorului [13, 14].

Abordarea contextualizării din perspectivă strategică îi permite M. Baker să studieze contextul ca un domeniu în care intervin relații de putere și de manipulare. Cercetătoarea remarcă faptul că investigațiile traductologice încep să recunoască faptul că procesul de traducere nu constă într-un răspuns pasiv la convenții culturale, sociale, estetice, ci într-un act de negociere activă între

participanți cu intenții în continuă schimbare și niveluri diferite de control asupra interacțiunii. Oamenii construiesc contexte diferite pentru același fenomen, deoarece ei dețin roluri, interese, scopuri și putere diferită [10, p. 335]. O viziune asemănătoare, despre inegalitatea controlului și a forțelor, regăsim și în TP, atunci când autorii compară comunicarea cu dansul în pereche, unde cineva dintre parteneri își asumă misiunea de a-l ghida pe celălalt [5, p. 43].

Includerea noțiunii de putere în cercetările despre traducere poate fi foarte productivă din punct de vedere cultural, social, politic etc. În opinia noastră, această noțiune poate fi utilă și în context didactic, acolo unde se poate materializa în relația dintre cursant și formator și în relația dintre autorul textului-sursă și traducătorul-cursant. Pe fundal, am putea distinge și o relație mai generală între cursant și tot ceea ce presupune învățământul instituționalizat sau între cursant în calitate de locutor al unei limbi și norma limbii în cauză. Toate aceste relații, prin raportul inegal de forțe pe care îl presupun, au consecințe directe asupra performanței cursantului. Înțelegem că facem un mare salt logic și omitem mai multe etape ale demersului explicativ, dar convingerea noastră este că problemele de traducere și de interpretare pot fi concepute într-un sistem de relații mult mai fine decât simpla constatare a faptului că un anumit cursant „nu știe” ceva. Această convingere are consecințe directe, pentru noi, asupra procesului de predare și de evaluare în traducere.

I. Mason, autor împreună cu B. Hatim al unei lucrări în care traducerea este concepută similar oricărui act de interacțiune verbală, adoptă, în cercetări mai recente, TP și cadrul explicativ al lui E.-A. Gutt. Concluziile la care ajunge I. Mason, în baza unui corpus de interpretare comunitară, sunt relevante și pentru subiectul pe care îl abordăm. În primul rând, autorul face o distincție, în cadrul TP, între inferențe admisibile, plauzibile și reale [15, p. 363]. Importanța acestei distincții rezidă în opoziția dintre inferențele admisibile sau prevăzute de teoretician, în funcție de constrângerile dictate de un context ipotetic, și inferențele deduse în mod real de participanții la un act de comunicare.

O altă observație făcută de I. Mason ține de statutul ipotezelor mutual accesibile. Traducătorul se regăsește într-o dublă ipostază în actul de comunicare. El este destinatar în raport cu discursul-sursă și emițător în raport cu discursul-țintă. Analizele discursive operate de I. Mason arată, în special cu privire la activitatea interpreților în situație dialogală, că cei trei interlocutori nu împărtășesc constant și continuu același context. În diferite momente ale interacțiunii verbale, pot apărea contexte divergente între participanți și, prin urmare, și ipoteze contextuale divergente. Această stare a lucrurilor, în opinia noastră, nu contravine principiului pertinenței sau altor previziuni ale TP. Apariția acestor contexte divergente confirmă de fapt că contextul este o construcție psihologică și nu un dat, extern locutorului și independent de el. De asemenea, dacă ne referim la abordarea lui E.-A. Gutt, putem explica aceste contexte divergente prin diferențele dintre interpretările intenționate de toți cei trei interlocutori în ipostaza lor de emițători, în virtutea ipotezelor lor despre așteptările destinatarului. Altfel spus, similaritatea interpretărilor, în sens guttian, devine obiect de negociere și atribuie traducătorului o funcție de decizie. Sub aspect didactic și teoretic, aceasta presupune că o astfel de categorie ca UT, de exemplu, poate fi descrisă doar în termeni cognitivi, iar conținutul ei nu este determinat în funcție doar de input sau output, ci în funcție de noțiuni suficient de generale, pentru a nu depinde de o anumită limbă și de particularitățile sale morfologice (în mod special de informația morfologică procedurală), și pentru a nu exclude posibilitatea apariției contextelor divergente.

Din considerente de generalitate, găsim interesantă și investigația lui R. Setton [16], care își propune să completeze abordarea lui E.-A. Gutt, prin includerea interpretării ca formă de traducere. Cercetătorul britanic atenționează asupra faptului că propunerile lui E.-A. Gutt vizează, în primul

rând, principiile și procesele traducerii scrise. În condițiile acestui tip de traducere, distanța în timp și spațiu dintre emițătorul original, traducător și destinatarii săi cere de la traducător să reconstruiască intenția informativă originală, să proiecteze mediul cognitiv original al emițătorului și al destinatarilor săi și să producă un stimul corespunzător gradului necesar de similaritate interpretativă. Or, observă R. Setton, în traducerea orală, mai ales în traducerea simultană, interpretul împărtășește cu ceilalți participanți cea mai mare parte a mediului cognitiv manifest. Din acest motiv, el poate proiecta și controla mai bine contextele în care destinatarii săi îi vor interpreta enunțurile. Chiar mai mult, interpretul se va baza semnificativ pe accesibilitatea imediată a contextului și pe capacitățile inferențiale ale destinatarului, deoarece în condițiile interpretării simultane, alegerea stimulilor este foarte limitată de constrângerile de timp [16, p. 374].

Contribuția lui R. Setton este valoroasă și pentru că ilustrează o idee pe care o susținem plenar. Studierea actelor reale de traducere poate deveni un important laborator pentru înțelegerea factorilor care asigură o comunicare de succes. Dacă acceptăm drept principii generale ale comunicării faptul că ea este ostensiv-inferențială și faptul că se bazează pe obținerea pertinenței, rezultă că o comunicare de succes depinde de doi factori principali: alegerea stimulilor de către locutor (competența lor) și selectarea contextelor. Totuși, aceste decizii depind de un șir de parametri secundari. Traductologul britanic menționează printre ei: mediul locutorului, mediumul (canalul) comunicării și ritmul acesteia – alternant, suprapus, amânat [16, p. 376].

Astfel, din punct de vedere metodologic, studierea traducerii în cadrul TP pune la dispoziția cercetătorului probe despre încercările deliberate ale traducătorului de a reproduce efectele comunicative ale enunțului original, traducerea orală păstrând și dimensiunea *in situ* a comunicării interactive față-în-față [16, p. 377]. R. Setton este interesat să determine ce pot spune despre comunicare, în general, diferențele de procesare dintre traducerea scrisă și traducerea simultană, în special privind constrângerile pe care acestea le impun asupra utilizării contextului de către participanți. Pe lângă valoarea metodologică a traducerii pentru o teorie generală a comunicării, această comparație de micronivel (între traducere scrisă și interpretare simultană), cu implicații de macronivel, confirmă concluzia noastră, enunțată anterior în contextul cercetării lui I. Mason. În TP, comunicarea verbală este rezultatul interacțiunii dintre două variabile: stimulii verbali și contextele cognitive. R. Setton consideră că traducătorii și interpreții de simultană controlează în mod diferit acești doi parametri. Calitatea stimulului verbal produs în scris depinde de competența lingvistică a autorului, care controlează semnificativ contextul cititorului, deoarece efectele derivate din fiecare enunț formează contextul inițial cel mai apropiat pentru procesarea enunțului următor. Textul creează context. Scriitorul/traducătorul are suficient timp pentru a compune acest stimul, dar și destinatarii textului scris au timp pentru a-l procesa în contexte adiționale, pe care scriitorul/traducătorul nu le mai pot controla. Pe de altă parte, inputul lingvistic are puterea de a limita căutările de pertinență și de a finaliza procesul de interpretare. Un vorbitor/interpret se va baza însă pe alte proprietăți ale limbii pentru a constrânge obținerea pertinenței, iar auditorii au mai puțin timp la dispoziție pentru a extinde contextele dincolo de cele care sunt monitorizate de vorbitor/interpret, adică discursul imediat și mediul fizic [16, p. 385]. Reiterăm, prin urmare, că pentru a explica o astfel de flexibilitate în traducerea interacțiunii dintre stimulii verbali și contextele cognitive, o potențială modelizare a unei UT trebuie să evite descrieri inspirate din caracteristici specifice limbilor particulare și să ilustreze procesele de compensare a subdeterminării lingvistice prin mecanisme de îmbogățire/saturare pragmatică, altfel spus prin mecanisme de contextualizare.

Îmbogățirea pragmatică este un proces de completare a formei logice care, în cadrul TP, corespunde reprezentării semantice codificată de enunț. După cum explică D. Sperber și D. Wilson, dacă informația codificată lingvistic este prea vagă sau prea incompletă pentru a produce o interpretare pertinentă, aceasta va fi saturată (îmbogățită) cu ajutorul ipotezelor contextuale imediat accesibile, până când va fi suficient de pertinentă [17, p. 183].

În contextul noțiunii de „îmbogățire/saturare pragmatică" este interesantă cercetarea lui X. Rosales Sequeiros care introduce și studiază fenomenul îmbogățirii pragmatice interlingvistice, adică al îmbogățirii pragmatice în traducere [18, p. 1069]. Autorul descrie îmbogățirea pragmatică interlingvistică astfel: un enunț este rezultatul unei îmbogățiri interlingvistice, dacă reprezentarea sa semantică este o îmbogățire intenționată a reprezentării semantice a unui enunț dintr-o altă limbă [18, p. 1078).

X. Rosales Sequeiros explică necesitatea îmbogățirii pragmatice interlingvistice recurgând la două argumente: incompatibilitățile gramaticale la nivelul inputului și variația culturală la nivelul contextului. Limbile sunt foarte diferite în funcție de modul în care explicitează sensul. O anumită limbă ar putea fi dotată cu mijloace suficiente pentru a codifica nuanțe foarte subtile prin intermediul unor mecanisme lingvistice inechivoce, în timp ce o altă limbă ar putea exprima aceleași nuanțe, sau nuanțe echivalente, prin mecanisme lingvistice care codifică constrângeri semantice foarte vagi asupra interpretării. Prin urmare, traducătorul este nevoit să recurgă la îmbogățirea pragmatică a formei logice, pentru a deduce forma propozițională complet determinată, conformă intenției informative a locutorului [18, p. 1069-1070].

Corpusul de traduceri, în baza căruia lingvistul ilustrează cum se produce îmbogățirea pragmatică interlingvistică (între engleză și spaniolă), demonstrează în ce măsură acest fenomen afectează domeniul temporalității, în special dimensiunea intervalului și dimensiunea ordinii temporale.

Abordarea discrepanțelor dintre original și traducere prin prisma noțiunii de îmbogățire pragmatică este utilă pentru că poate explica și descrie și procesul invers. În acest caz, traducerea este mai puțin explicită decât originalul. Motivele unei „sărăciri" pragmatice sunt aceleași ca și în cazul îmbogățirii: diferențele lingvistice dintre limbi sau o decizie a traducătorului, bazată pe considerații extralingvistice. Totuși, trebuie să menționăm că traducătorul poate opta pentru formulări mai puțin explicite în limba-țintă anume în virtutea capacității destinatarilor de a recurge la îmbogățirea pragmatică. Altfel spus, acolo unde textul-sursă recurge la codificare, textul-țintă profită de mecanismele de îmbogățire.

Fenomenul „sărăcirii" pragmatice explică, de exemplu, de ce chiar în condițiile când franceza și româna posedă ambele mijloace pentru a obține același nivel de explicitare (de ex., formele de MMP sau PS), traducătorul decide, în contextul potrivit, că unele ipoteze contextuale sunt suficient de mutual manifeste pentru a fi recuperate pragmatic, în detrimentul codificării lingvistice. Din considerente similare, putem face ipoteza unei explicații cognitive a greșelilor de traducere (de tipul solecismelor și barbarismelor temporale): ele funcționează drept dovezi ale faptului că relațiile temporale sunt inferabile independent de codificarea în timpuri verbale, îmbogățirea pragmatică fiind posibilă doar recurgând la informația conceptuală a predicatelor și la ipotezele contextuale.

Concluzii

Prin intermediul studiilor și analizelor descrise *supra,* ne-am propus să ilustrăm în ce mod cercetările traductologice pot recurge și au recurs la TP în calitate de cadru teoretic explicativ. TP este o teorie cognitivistă, o versiune a pragmaticii radicale. În acest sens, TP se opune teoriilor

pragmatice lineare și teoriilor pragmatice în Y [19, p. 21]. Prin urmare, studierea traducerii în cadrul TP presupune, prin definiție, și abordarea aspectelor cognitive ale acestui tip de comunicare interlingvistică. În acest sens, ea converge și cu unul dintre cele mai prolifice domenii de cercetare actuale, și anume științele cognitive. Totuși, trebuie să precizăm că nu toate investigările traducerii din perspectivă cognitivă fac nemijlocit referință la TP, unele dintre ele având drept scop formularea propriilor modele ale traducerii. În același mod, TP, în particular, și pragmatica, în sens larg, au propriul lor loc în domeniul științelor cognitive.

În consecință, putem observa că traducerea a devenit obiect de interes științific în cadrul științelor cognitive pe două filiere: 1) în calitate de activitate umană pentru a cărei descriere și explicare este imperios să se explice și să se descrie procesele cognitive care o fac posibilă; 2) în calitate de formă specifică de comunicare interlingvistică, explicabilă în cadrul TP. Aceste două filiere de cercetare nu sunt neapărat divergente, dimpotrivă, ele se alimentează reciproc, iar uneori chiar converg în cercetările unor traductologi. De exemplu, studiile experimentale ale lui F. Alves investighează empiric UT, într-un cadru teoretic definit de TP, utilizând metodologii și instrumente preluate direct din științele cognitive și din investigarea traducerii în științele cognitive.

Referințe bibliografice:

1. ROSALES SEQUEIROS, X. Translation: pragmatics. In: E. K. BROWN, A. ANDERSON, eds. *The encyclopedia of languages and linguistics*. Amsterdam: Elsevier, 2006, p.85-89.
2. STEINER, G. *After Babel. Aspects of language and translation*. New York: Open Road Integrated Media, 1998. 533 p.
3. NEWMARK, P. *A textbook of translation.* New York, London: Longman, 2001. 292 p.
4. BAKER, M. *In Other Words*. New York: Routledge, 2001. 304 p.
5. SPERBER, D., WILSON, D. *Relevance: communication and cognition*. Oxford: Blackwell, 1995. 326 p.
6. GUTT, E.-A. A theoretical account of translation without a translation theory. *Target*. 1990. vol.2, nr.2, p.135-164.
7. GUTT, E.-A. *Translation and relevance. Cognition and context*. New York: Routledge, 2014. 271 p.
8. COSTACHESCU, A. *Pragmatica lingvistica*. *Teorii, dezbateri, exemple*. Iași: Institutul European, 2019. 628 p.
9. GUTT, E.-A. Approaches to Translation: Relevance Theory. In: E. K. BROWN, A. ANDERSON, eds. *The Encyclopedia of Languages and Linguistics*. Amsterdam: Elsevier, 2006, p.416-420.
10. BAKER, M. Contextualization in translator- and interpreter-mediated events. *Journal of Pragmatics*. 2006. Nr.38, p.321-337.
11. WEIZMAN, E., BLUM-KULKA, S. Identifying and interpreting translated text: on the role of pragmatic adjustment. In: G. TOURY, ed. *Translation Across Cultures*. New Delhi: Bahri Publications, 1987, p.61-73.
12. SHLESINGER, M. Monitoring the Courtroom Interpreter. *Parallèles: Cahiers de l'Ecole de Traduction et d'Interprétation*. 1989. nr.11, p.29-36.
13. BERK-SELIGSON, S. *The Bilingual Courtroom: Court Interpreters in the Judicial Process*. Chicago, London: The University of Chicago Press, 1990. 299 p.
14. KATAN, D., STRANIERO-SERGIO, F. Look who's talking: the ethics of entertainment and talkshow interpreting. *The Translator*. 2001. Nr.7, p.213-237.
15. MASON, I. On mutual accessibility of contextual assumptions in dialogue interpreting. *Journal of Pragmatics*. 2006. Nr.38, p. 359-373.
16. SETTON, R. Context in simultaneous interpretation. In: *Journal of Pragmatics*. 2006. nr.38, p.374-389.
17. WILSON, D., SPERBER, D. *Meaning and Relevance*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012. 382 p.

18. ROSALES SEQUEIROS, X. Interlingual pragmatic enrichment in translation. *Journal of Pragmatics*. 2002. Nr.34, p.1069-1089.
19. MOESCHLER, J., REBOUL, A. *Dictionnaire encyclopédique de pragmatique*. Paris: Editions du Seuil, 1994. 562 p.